

maart 2016

De Marke

Oudheidkundig mededelingenblad

BRUMMEN, — Marktpl. 1259.

De Marke

is het orgaan van de Oudheidkundige Vereniging 'De Marke',
met als werkgebied de plaatsen Beekbergen, Brummen, Eerbeek,
Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen & Ugchelen.

Eindredactie: Henk van Gijn
De Wimme 28, 6971 HH Brummen
0575-561258, E-mail: henri.gijn@kpnmail.nl

Bestuurssamenstelling OHV 'De Marke':

Voorzitter: H.W. van Harreveld
Tuinstraat 59, 6971 BH Brummen ☎ 0575 - 566048

Secretaris: G.J. Regelink
De Pothof 97, 6971 HE Brummen ☎ 0575 - 560227
E-mail: info@ohv-demarke.nl

Penningmeester: C.N. Kuipers
Rhienderes 2, 6971 GZ Brummen ☎ 0575 - 567836
bankrek: NL 15ABNA0437063763 t.n.v. penningm. De Marke

Bibliothecaris: W.T.M. Klomp
Langschoten 71, 7371 EP Loenen ☎ 055 - 5052276

Leden: M.R.I. Fleur-le Rütte
Wedinkerf 11, 6961 MT Eerbeek ☎ 0313 - 653208

A. Jansen-Hagen
Veldkantweg 14A, 6961 HJ Eerbeek ☎ 0313 - 652183

Lidmaatschap: € 14,00 per jaar; aanmelden bij de secretaris.

Excursies: 2 x per jaar organiseert 'De Marke' een excursie.

Lezingen: gemiddeld 5 x per jaar organiseert de vereniging lezingen.

Website: www.ohv-demarke.nl

Overname van (gedeeltelijke) teksten en afbeeldingen uit dit blad is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming.

© 2015 De Marke, Brummen

Fotobeschrijving

1. Klarenbeek, station
2. Loenen, De Eikenboom
3. Eerbeek, oliemolen
4. Brummen, marktplein
5. Hoenderloo, Helderingsweg ca. 1950

Mededelingenblad "De Marke"
Inhoudsopgave

Jaargang 40

no 1

pag	1 Inhoudsopgave	
	2 Jan Regelink	– In de drieluik van de steenfabrieken in de Gemeente Brummen Het Hoendernest te Empe
	3 Jan Regelink	– De kadastrale gemeente Hall
	8 Jan Regelink	– Lezing VanWaarde-atelier Beekbergen
	9 Historische Vereniging Steenderen	– Het bijzondere leven van Joop Sangers
	14 Jan Jansen	– Stichting Historie Loenen
	15 Herman Blom	– Steenfabriek 't Fort in Cortenoever
	17 Willem Klomp	– Café de Eikenboom
	28 W.v.Weteringen	– Huize Klein Bonga
	31 Jan Regelink	– De Marke op de radio
	32 Jan Regelink	– De bibliotheek OHV de Marke
	33 Henk v. Harreveld	– In memoriam Arie Bodegom
	34 Jan Regelink	– Lezing de Rusluie

De volgende uitgave van de Marke verschijnt omstreeks 1 juli 2016. Kopij voor dat nummer uiterlijk inzenden voor 15 juni 2016 naar het redactieadres henri.gijn@kpnmail.nl

ISSN 1382 - 0397

**In de drieluik van steenfabrieken in de
gemeente Brummen
Het HOENDERNEST te Empe**

In 1871 treedt de eigenaar van de steenfabriek te Empe uit de anonimiteit. De fabrikant blijkt L.W.H. Tjeenk Willink uit Zutfen te zijn. Er werken bij hem 70 arbeiders, maar hij weigert om gegevens over leeftijd en lonen te verschaffen. Kort daarop moet de steenfabriek over zijn gegaan in andere handen. In het provinciaal verslag wordt melding gemaakt, dat de steenoven van Mispelblom Beyer en Co gelegen is in beneden-Zutfen, onder Empe. Dat moet dan "Het Hoendernest" zijn, temeer daar in het verslag van de Inspecteur van het Stoomwezen de opmerking staat, dat de fabriek van Mispelblom Beyer circa tien minuten beneden die van Hasselo lag. En de steenoven van Hasselo lag in de Overmarsch tegenover Zutfen.. De betrokken inspecteur vermeldde trouwens ook dat de vorige eigenaar Tjeenk Willink was.

Aanvankelijk werkte men met vier vormtafels, maar in 1874 zijn er reeds twee steenpersen in bedrijf. Er werkten in 1876 nog maar 18 mannen, 4 vrouwen en 8 jongens en zij vervaardigden gedurende de steencampagne van april tot oktober 1.300.000 stenen, die in drie veldovens met totaal 23 monden werden gebakken. De fabrikant heette toen C.Mispelblom Beyer.

In 1880 kocht Mispelblom Beyer een stoommachine van 9 PK, vervaardigd bij Marshall en Sons te Gainsbourough in Engeland om de steenpersen aan te drijven. De productie werd opgevoerd naar meer dan 4 miljoen stenen en ook het personeel werd uitgebreid. Aan 40 mannen, 6 vrouwen en 13 jongens werd werk verschaft.

In maart 1885 wordt de steenfabriek en stoommachine overgenomen door D.L. van Alphen uit Arnhem. Bij hem werkten in 1886 nog in totaal 69 arbeiders.

Op 6 maart 1889 gaat Diederik Lucas van Hattum van Alphen, steenfabrikant te Arnhem een vennootschap onder firma aan met de Zutfense steenfabrikant Samuel Johannes Meyes. Op 12 oktober 1890 breidden zij hun gezelschap uit met Mr. M.F.Hesselink van Suchtelen, burgemeester van Groenlo en J.P.Meyes, ingenieur te Zweibrücken en richtten ze samen de "N.V. Maatschappij tot exploitatie van Steenfabrieken" op, die gevestigd werd te Zutfen.

De N.V. had tot doel het fabriceren van en het drijven van handel in stenen en het exploiteren van steenfabrieken. Het uitoefenen van de landbouw zoals nog het mede doel was geweest van de oude firma werd niet overgenomen. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 200,000,-- , waarvan door de oude firmanten

werd ingebracht de steenoven op A 1364 en percelen grond in de gemeenten Brummen en Voorst.

In 1896 werkten er op de machinale steenfabriek te Empe nog 61 arbeiders, mannen, vrouwen, jongens en meisjes. De stoommachine is nog steeds dezelfde van 9 pk.

Directeur van de N.V. is S.J.Meyes, want op zijn naam staat de vergunning tot uitbreiding van de steenfabriek "Het Hoendernest" en het ophogen van het fabrieksterrein tussen de km-raaipalen 71 en 72 langs de IJssel.

De fabriek breidt zich dan verder uit en in 1901 werken er 111 arbeiders.

Kennelijk komt er daarna een terugslag bij de steenfabrieken, want in 1906 werken er nog 60 personen en 10 later nog maar 30 mannen en 10 jongens.

In 1924 heet de fabriek nog steeds "N.V. Maatschappij tot exploitatie van steenfabrieken Het Hoendernest", maar een jaar later is het "N.V. Steenfabriek Meijes" te Empe en in 1952 is het "N.V. Steenfabriek 't Hoendernest" te Brummen-Empe.

Tegen het eind van de vorige eeuw is de steenfabriek gesaneerd.

Jan Regelink.

Voor dit artikel zijn met schriftelijke toestemming van de uitgever tekstgedeelten en foto's overgenomen uit de Kadastrale Atlas Gelderland 1832, Hall – Tekst en Kadastrale gegevens.

De Kadastrale gemeente Hall

Na de inlijving van ons land bij het Franse Keizerrijk in 1810 worden alle bestaande wetten en voorschriften ook in ons land van kracht. Daaronder is het *Receuil Méthodique*, de verzameling van de wetten, decreten, reglementen, instructies en beslissingen betreffende het kadaster van het Franse Rijk, waarmee in Frankrijk reeds in 1809 een begin was gemaakt. In ons land wordt tot de invoering van het Kadaster besloten bij keizerlijk decreet van 11 oktober 1811.

Het genoemde Receuil Méthodique is het boekwerk geworden dat in de twintig jaar na de invoering ervan als het voornaamste richtsnoer voor de opbouw van het Nederlandse kadaster heeft gegolden, evenals trouwens voor de inrichting van het Belgisch kadaster.

In het dienst jaar 1819 heeft de kadastrale opmeting van Brummen, samen met

© Foto Brouwer - Brummen

De kerk te Hall (sectie B, nr. 135), gebouwd in de 14e eeuw op funderingsresten van een uit de 11e eeuw daterend Romaans kerkgebouw. De zijbeuk aan de noordzijde kwam in de 16e eeuw tot stand.

Dat de oudste gegevens vrij vaag zijn, hangt voor een deel samen met "het grote ongeluck" uit 1650. Daarmee wordt -aan het begin van het toen nieuw aangelegde doopboek- de brand bedoeld die het dorp in dat jaar trof. Waarschijnlijk is deze er mede oorzaak van dat het kerkgebouw enigszins excentrisch ten opzichte van de dorpskern is gelegen. De kerk is zeer bekend om de gewelf- en muurschilderingen. De meeste daarvan dateren uit het begin van de 16e eeuw.

Hall, plaats gevonden

De burgerlijke gemeente Brummen

bestaat uit twee Kadastrale gemeenten:

Hall en Brummen.

Dit zou er op kunnen wijzen dat er vroeger ook twee aparte

burgerlijke gemeenten zijn geweest, doch hier is dit

niet het geval. De gemeente Brummen heeft wel een hele reeks veranderingen ondergaan, maar Hall heeft er altijd deel van uitgemaakt, behoudens een korte periode tussen 1812 en 1818. Tussen 1795 en 1825 verandert Brummen tien maal van bestuursvorm en samenstelling. De definitieve vorm, voor zover die nog van belang is, wordt bepaald in 1825. In dat jaar wordt het Rijksreglement voor het platteland ingevoerd. De schoutambten worden nu gemeenten.

De schoutambten, municipaliteiten of gemeentebesturen, zoals de benamingen door de jaren heen luiden, hebben steeds meer taken over genomen van de kleine bestuurlijke eenheden, de kerspelen en de buurtschappen. Toch is deze oude indeling nog van belang. Zij dient als basis voor de verdeling van de gemeente Brummen in twee aparte kadastrale gemeenten.

De hier afgebeelde vroegere pastorie van Hall (sectie B, nr. 110) heeft ruim 250 jaar als zodanig dienst gedaan. In het uit 1710 daterende pand bevonden zich oorspronkelijk niet alleen de woonvertrekken en de studeerkamer van de predikant, maar ook een koeie- en paardestal. Links op de foto zien we nog net een stukje van het vroegere catechisatielokaal. Aan het einde van de weg door de bomen heen is het dak van de oude school zichtbaar. Dat een voor Hall zo belangrijke weg als de Dorpsstraat vaak in slechte staat verkeerde, blijkt ook uit deze foto. Door het leggen van blokken die men regelmatig verlegde (op de voorgrond ligt er één), probeerde men "spoorvorming" zoveel mogelijk te beperken.

De ene kadastrale gemeente wordt gevormd door het kerspel Brummen, met de buurtschappen Oeken, Tonden, Voorstonden, Empe, Rhienderen, Leuvenheim en Cortenoever. De andere kadastrale gemeente wordt gevormd door het kerspel Hall, dat samenvalt met de mark van Hall en Eerbeek.

Op grond van het Receuil Méthodique vonden de grens- bepalingen delimitaties geheten en op- metingen per gemeen- te plaats. Omdat de grenzen van de

© Foto Brouwer - Brummen

Het gedeelte van de Dorpsstraat dat op deze foto van rond 1900 staat afgebeeld, heet nu Hallseweg. Het is de verbindingsweg tussen Hall en Eerbeek.

Het naastgelegen terrein maakte vroeger deel uit van de Hallse Enk. Ten tijde van de totstandkoming van het kadaster werden deze gronden bedreigd door een nabijgelegen zandverstuiving. Uit aantekeningen blijkt dat het de burgemeester veel moeite kostte om voor de beteugeling ervan de medewerking van het markebestuur te verkrijgen.

Aan de linkerkant van de weg staan tegenwoordig woonhuizen. Overigens bleef het open karakter aan de rechterkant van de weg bewaard.

De "Hof te Hall", links van de kerk nog zichtbaar, was vroeger waarschijnlijk een zogenaamde uithof van het klooster Werden in het Rijnland. Dit was een boerderij waar de aan het klooster verschuldigde belasting moest worden afgedragen en waar rondtrekkende kloosterlingen onderdak konden verkrijgen.

indeling betreft heeft het gebied bijna altijd tot het ambt, de municipaliteit of de gemeente Brummen, behoord. Bijna altijd, want tussen 1812 en 1818 wordt Eerbeek, Coldenhove en Zilven gevoegd bij de nieuwe mairie Loenen.

burgerlijke
gemeenten
echter niet
altijd
vaststonden
dan wel niet
omschreven
waren, is de
eerste taak
geweest vast
te stellen welk
grond- gebied
tot een
gemeente
behoorde.

Door de grens-
bepalingen
voor het
kadaster is Hall
met het dorp
Eerbeek en de
buurt
Coldenhove
als een aparte
kadastrale
gemeente
ontstaan. Wat
de bestuurlijke

Zaal Bello of café-restaurant Het Roode Hert (sectie B, nr. 107) is al eeuwen lang een bekend aanlegpunt aan de Dorpsstraat te Hall. Voordat er van een herberg sprake was, heeft het huis voor een gedeelte dienst gedaan als pastorie. In het begin van de 19e eeuw werd Het Roode Hert bewoond door de familie Put. In 1887 werd het eigendom van Gerrit Frederik Bello, wiens nakomelingen er nog steeds de scepter zwaaien.

In de grote schuur werden de varkens die voor de verkoop of de slacht bestemd waren, gewogen. In 1964 werd deze afgebroken.

Kort voorbij de bocht die de Dorpsstraat links op de foto maakt, gaat deze over in de Vosstraat.

Tussen 8 december 1824 en 18 maart 1825 heeft de opmeting voor het Proces-Verbaal plaats gevonden. Gebruikelijk is dat de schout van de betreffende gemeente de landmeter hierbij begeleidt.

Dat was wat moeilijk omdat de grens tussen Halle en Brummen bepaald moest worden. Hall viel namelijk onder het schoutambt

Brummen. Schout Dubois kan niet voor beide partijen tegelijk optreden, dus wordt Willem Withoff door de gouverneur van Gelderland gemachtigd om voor Hall op te treden. Withoff, in het dagelijks leven landbouwer in Voorstonden, is tevens lid van de gemeenteraad van het Schoutambt Brummen. Hij wordt vergezeld door twee aanwijzers:

Paul van den Brink, bakker en Jan Willem Vaupel, rentenier, beiden uit Brummen.

Foto 1 t/m 4.

Voor dit artikel zijn met schriftelijke toestemming van de uitgever tekstgedeelten en foto's overgenomen uit de Kadastrale Atlas Gelderland 1832, Hall – Tekst en Kadastrale gegevens.

Jan Regerlink

Lezing Vanwaarde-ateliers uit Beekbergen.

Woensdagavond, 25 november j.l. hield de Marke in het Jeugdhuis te Loenen haar tweede lezing van het seizoen 2015/2016.

Op deze avond kwam Jeroen Jochems, directeur van Vanwaarde Ateliers uit Beekbergen, voorheen Sterken b.v., ons vertellen over zijn atelier voor restauratie en conservering van papier, leer en perkament.

De belangstelling voor de lezing was beduidend minder dan bij andere lezingen, hetgeen de heer Jochems wellicht toeschreef aan het voetbal op de televisie van die avond.

In een boeiend betoog, verlucht en verduidelijkt met vele dia beelden, werd verteld over het bedrijf, het optreden bij calamiteiten, de door het bedrijf beheerde museum- en documentenwacht en de restauratie van boeken en documenten.

De historie van Vanwaarde voert terug naar eind jaren zeventig. In die tijd waren Restauratieatelier Sterken en twee andere ateliers werkzaam in Nederland. In de jaren, die volgden zijn deze, elk met hun eigen specifieke kwaliteiten, uitgegroeid tot professionele ateliers, waar overheden, particulieren en bedrijven keer op keer de expertise van de medewerkers nodig hadden.

In 2004 werd Jeroen Jochems eigenaar van Restauratieatelier Sterken b.v. De groei van de activiteiten, de wens van de drie genoemde bedrijven om verder te professionaliseren en één gezicht naar de klanten te tonen, bracht hen er toe de krachten te bundelen en op te treden als één geheel. In het voorjaar van 2015 ontstond daaruit Vanwaarde Ateliers.

Met boeiend materiaal werden de diverse werkzaamheden van het bedrijf toegelicht.

Bij calamiteiten of brand zorgt Vanwaarde voor de bedreigde kunst, collecties of archief. Met name voor het beperken van schade. Brandweer, schoonmakers en verhuizers doen allemaal hun werk, maar letten vaak niet op het beperken van de schade.

Kunst is in goede handen bij het bedrijf. Het beheer daarvan is een vak apart. De Museumwacht werkt met veel passie en kennis aan restauratie, transport en conserveren van kunst. Zelfs beveiligde opslag met klimaatbeheersing is mogelijk. In een voormalig gebouw van het Rijksarchief in Schaarsbergen werden daartoe ruimtes voor herstel en bewaring gecreëerd.

De Documentenwacht van het bedrijf is gericht op het voorbereiden van beheerders van archieven op calamiteiten. Vanwaarde biedt een slimme combinatie van een financiële dekking en de beste ondersteuning van archieven aan. Al vele gerenommeerde bedrijven, gemeentes en instellingen zijn lid van de Wacht.

Het bedrijf heeft een passie voor restauratie. Dagelijks werken ruim dertig restaurateurs

aan de mooiste kunstobjecten. Elk vanuit zijn eigen specialisme. Elk voorwerp uit musea, archieven of collecties is bij hen in goede handen. Voor de klant wordt een restauratie- proces helder in beeld gebracht.

Geboeid luisterden de aanwezigen naar hetgeen door Jeroen Jochems over zijn bedrijf werd verteld en de vele vragen tijdens en aan het einde van de lezing getuigden van veel interesse bij onze leden.

Gerrit Jan Regelink..

Het bijzondere leven van Joop Sangers uit Steenderen

Johan Berend Anton Sangers (roepnaam Joop) was de enige zoon van Antoon Sangers, geboren in het gebied de Cortenoever, gemeente Brummen, op het adres Piepenbeltweg nr. 6. Joops vader had daar een boerderijtje met vee en verbouwde zelf de gewassen voor zijn dieren. Hij had een paard met twee wagens, een dichte en een platte wagen, om oogst, zoals rogge en bieten te vervoeren. Ook vervoerde hij gewassen voor andere boeren op de Cortenoever. Zo haalde en vervoerde hij met paard en dichte wagen zo'n drie keer per jaar turf voor de boeren en Jopie ging wel een met hem mee.

Op zekere dag ging Jopie, hij was toen een jaar of zes, met zijn vader met paard en wagen naar de IJssel. Want er lag weer een boot met turf aangemeerd bij het Half-Vasten, een grote boerderij met rieten dak vlak aan de IJssel.

Na het laden van de turf dronken ze op het Half-Vasten een kop koffie en bij deze gelegenheid kreeg Jopie van de eigenaar en beheerder, de heer Joop Wassink, een mooie stenen uil van wel 30 cm hoog en een stenenpijp met daaraan bevestigd een stenen pakje tabak. Hij was er blij mee, hij ging van de uil houden en op latere leeftijd schafte hij nog twee uilen aan. De uil die hij kreeg is nog steeds in zijn bezit en staat in zijn woonkamer op een antieke mahonie bonneur. Toen Joop elf jaar was verongelukte zijn vader met zijn motor.

Het huis, waar Joop destijds woonde, werd in jaren 70 gesloopt, omdat er vanwege de ruilverkaveling op deze plek een klinkerweg moest worden aangelegd richting "het Ganzenel" Joop is toen verhuisd naar Steenderen, zijn moeder bleef in Brummen wonen.

Joop had inmiddels, na een aantal jaren in de bouw te hebben gewerkt als timmerman, metselaar en uitvoerder, als zelfstandige een eigen meubelmakerij opgebouwd. In 1987 brandde zijn huis af, maar de uil, die hij had gekregen, bleef gespaard. En handig en bekwaam als hij was bouwde hij zijn huis zelf weer helemaal op.

Vijftien jaar later werd hij getroffen door een beroerte, werd daardoor arbeidsongeschikt en was genoodzaakt zijn bedrijf te beëindigen, hoe zwaar hem dat ook viel. Maar het leven ging verder en weer tien jaar later verwezenlijkte hij een lang gekoesterde wens:

Het historisch streekmuseum "Makkeluk Zat Museum"

Terug in de tijd met Joop Sang

Vanaf de Bronkhorsterweg over een zandweg naar een plek bij de Molenkolk staan drie oude boerderijen en in één daarvan woont voormalig meubelmaker Joop Sanger

Joop is al vanaf zijn jeugd gefascineerd door oude spullen en stond jarenlang bekend om zijn antiek- en rommelmarkt. Ook wisten de mensen hem te vinden voor

het restaureren van oude meubels, kasten of wat dan ook. Voor metaalwerk draaide hij zijn hand ook niet om, Sommige inwoners van Steenderen kunnen zich die kermisoptocht nog wel herinneren, waarin Joop meereed in een eigenhandig gerestaureerde auto van het merk Citroen uit het jaar 1926.

Meer dan 50 jaar verzamelde hij de meest uiteenlopende en bijzondere spullen en liep hiervoor markten en veilingen af. Hij kocht spullen, die hij mooi vond en al die spullen hadden gemeen, dat ze oud tot zeer oud waren. Het oprichten van een museum was zijn droom, want dan kon hij zijn verzameling een plek geven en ook anderen laten genieten van al dat moois.

Joop bouwde zijn voormalige timmerwerkplaats om tot museum. Dit deed hij, handig als hij is, uiteraard zelf. Hij was er meer dan een jaar mee bezig. Hij creëerde verschillende ruimten, waarin diverse aspecten van het leven van toen met originele meubels en artikelen worden weergegeven, zoals een woonkamer, keuken, schooltje, winkels, kapperszaak, poppen, speelgoed, doopjurkjes, een collectie radio's en oude klokken, een bar, een bedstede en ga zo maar door. In iedere ruimte zijn gepaste gebruiksvoorwerpen te vinden.

Dit varieert van zaken, zoals serviesgoed in een oude vitrine of oud beddengoed in de zelf gebouwde bedstede, tot onverwachte collecties van antiek ondergoed in een antieke kast en een verzameling oude radio's van bakeliet.

Zelfs een antieke Miele wasmachine en antieke Miele karnton tref je aan.

Het museum geeft diverse

indrukken uit de tijd tussen grofweg 1700 en 1900.

Wie er een bezoek brengt aan zijn museum ziet in eerste instantie een gewone ruimte met mooie oude spullen. Als je echter met Joop meeloopt zie je pas echt hoeveel leuke en bijzondere artikelen hij in zijn collectie heeft. De mooiste spullen etaleert hij in kasten en vitrines.

Hij trekt een van de vele kasten open en toont originele korsetten en antieke onderbroeken uit het begin van de vorige eeuw. Opent een lade en laat kranten zien uit de jaren 1940-1945. Hij wijst op een bakelieten stofzuiger, die het nog doet ook.

Uit kleine laatjes komen nog benen knoopjes en kousjes voor de olielamp, nieuw in het doosje. Hij laat je omhoog kijken naar oude motoren, die gebroederlijk naast elkaar gepresenteerd staan. En als je verder kijkt zie je op de mooie poppen en de mooie serviezen in de vitrinekast staan en het is dat Joop Sangers het zegt,

maar je zou niet zeggen, dat het beddengoed in de bedstee uit de 19^e eeuw stamt, zo mooi dat het nog is en op de schoolbankjes uit 1850 liggen vaccinatieboekjes van slechts enkele tientallen jaren later. Slobkousen, glasnegatieven en afdrukken ervan, een paardenhoofdstel, oud gereedschap, een oude eierkolenweger, je kunt het zo gek niet bedenken of Joop heeft het.

Joop was net als zijn vader een motorliefhebber en reed jarenlang op een 1943 stammende Harley Davidson en kon het niet nalaten in enkele oude BSA.

Dat maakt niet voor jongeren stamt motor ook uit de Het oudste stuk uit heeft hij echter schoot geworpen een vuistbommel, die hij eigen land.

Davidson en kon zijn museum ook motorfietsen ten waaronder een

zoveel uit, want een dergelijke oertijd.

zijn collectie zomaar in de gekregen. Het is vond op zijn

Joop heeft zijn historisch streekmuseum der naam **"Makkeluk Zat Museum"** gegeven.

Het museum is opengesteld van 21 maart tot 21 oktober op woensdag, donderdag en vrijdag van 13.00 tot 17.00 uur en op afspraak.

Bronkhorsterweg 40, 7221 AD Steenderen. Telf.: 0575 - 451672.

Dit artikel is met toestemming van de Historische Vereniging Steenderen overgenomen uit hun periodieke uitgave "De Zwervsteen"

Stichting Historie Loenen

Wij nodigen u uit om de gerestaureerde Graftrommels
te bekijken in het **Jeugdhuis** op ;
donderdagavond 17 maart van 19.30- 22.00 u.

Later zullen we de trommels terugplaatsen op de schoongemaakte graven.

Enkele graftrommels

Op deze avond wordt o.a. het restauratieproces doorlopen en spreekt
hr Halkus over de graftrommels in Nederland.

Jan Janse

Steenfabriek 't Fort in Cortenoever

Naar aanleiding van het artikel over de steenfabrieken Cortenoever in de Marke van juni 2015, zou ik enkele opmerkingen willen maken.

Mijn grootmoeder Petronella Berns is op 23 november 1889 met mijn grootvader gehuwd. Ze kenden elkaar van de zondagse kerkdienst in de Parochiekerk van Brummen. Ze woonde met haar familie op "t Fort in Cortenoever, een steenfabriek van Terwindt en van van Gendt. Mijn grootvader woonde op een boerderijtje onder het Landgoed Groot Engelen-burg, die zijn vader op erfpacht had gebouwd in 1833. Na diens dood door miltvuur in 1863, was zijn moeder (Aleida Sanders, wiens ouders oorspronkelijk uit Driel kwamen) hertrouwd en breidde het gezin zich verder uit. Na de eerste twaalf jaar van hun huwelijk op een daglonershuis bij de Deuderick gewoond te hebben, kon mijn grootvader na de dood van zijn moeder en stiefvader in 1903 weer naar zijn geboortehuis terugkeren, waarvan hij het erfpachtrecht bezat. Daar is mijn grootmoeder tot haar overlijden blijven wonen in het gezin van mijn ouders, die erbij in zijn getrouwd en waar ik opgegroeid ben en veel van vroeger heb opgestoken van mijn grootmoeder.

Haar vader Jan Berns is geboren in Gent (OB) en heeft heel zijn leven op de steenovens gewerkt bij de Firma Terwindt, in zijn jongere jaren in Angeren.

Na zijn huwelijk in 1851 woonde hij acht jaar in Randwijk, waar hij op een steenoven gewerkt heeft van Terwindt als steenovenbaas.

In 1860 is hij als steenovenbaas begonnen in Driel tot 1874. De familie woonde daar op het Drielse Veerhuis, wat tevens een café was, dat mijn overgrootmoeder dreef en waar steenovenwerkers en schippers, die turf brachten en stenen vervoerden, een borreltje kwamen drinken. In 1874 heeft Terwindt hem gevraagd, om in Cortenoever een steenoven op te starten en daar steenovenbaas te worden. Node vertrokken ze van Driel, waar ze een druk sociaal leven hadden, naar een afgelegen plek aan de IJssel in Cortenoever, met vrouw en acht kinderen, waaronder vierjongens, die aan het werk konden. Volgens mijn grootmoeder was het hard werken geblazen.

Net in Cortenoever aangekomen in 1875, stierf de oudste zoon.

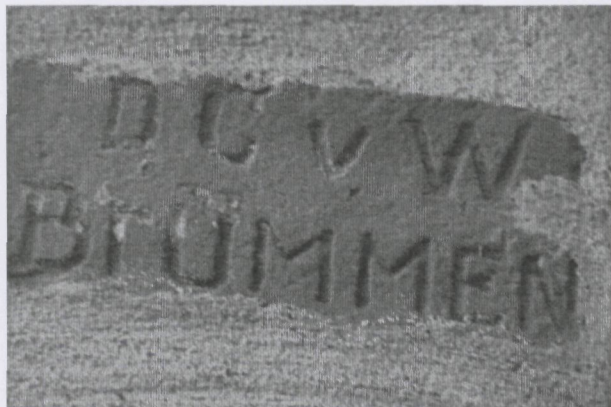
Na ruim 12 jaar was de grondstof klei op en de boeren in de omgeving wilden geen grond beschikbaar stellen voor de kleiwinning en moest de steen- fabricatie beëindigd worden. De oudste zoon Gerardus vertrok in 1892 naar een steenfabriek in Olburgen en de tweede Peter naar Enschede. De andere kinderen zijn in de omgeving getrouwd en de jongste zoon is met de Nederlandse Ambassadeur naar Washington vertrokken als huisknecht.

De ouders zijn aan de Dwarsweg in Cortenoever gaan wonen in het huis, waarin Gradus en Peter na hun trouwen waren gaan wonen en zijn daar net voor eeuwwisseling in 1897 1898 gestorven.

De grond, waar de steenfabriek werd gebouwd was van Gerardus van Gendt uit Driel, die afkomstig was uit een boerengeslacht aldaar. Zijn vader was naast veehouder, tabaksteler en handelde daarin. Hij had kennis gekregen aan Margaretha, een dochter van Heimerich Brouwer op het Krabbegat en hij was in 1870 gehuwd. Heimerich Brouwer was in 1862 gestorven en toen de kinderen de huwelijks leeftijd hadden bereikt, omtrent 1872, moest de nalatenschap worden geregeld. Bij de verdeling kreeg Margaretha ruim 10 ha grond aan de oever van de IJssel toebedeeld. Er behoorde ook een vrije aanlegplaats aan de IJssel bij, waarop wel rechten bleven rusten voor de andere gronden uit de nalatenschap. Dit was gunstig voor de aanvoer voor turf en afvoer van stenen.

Gradus van Gendt zag er wel brood in om de kleigrond te exploiteren voor steenfabricatie en vroeg er een concessie vooraan, waartegen zijn zwager Joachim Brouwer en diens buurman Jan Willem Beker bezwaren indienden. De exploitatie werd uitgevoerd door de fa. Terwindt.

Gradus van Gendt woonde later in Olst-Boskamp Overwetering aan de Kleiweg, alwaar zijn vrouw is gestorven in 1898. Bij inventarisatie van zijn eigendommen, die toen geschiedde, had Gerardus in Driel nog hofsteden met tabaksgrond en een kersenboomgaard. Hij zelf is in 1932 overleden in Deventer.

De steen van de steenfabriek

Bij het slopen van de steenfabriek werd door een metselaar een baksteen ontdekt, waarop "D C v W Brummen" staat. Deze steen werd geplaatst in de voorgevel van een schuur van een boerderij in Steenderen.

Meer over de steenfabricatie is te vinden op Google: Steenfabrieken langs de IJssel: Geschiedenis van techniek in Nederland

H.W.Lintsen, uitgegeven bij de Walburgpers Zutphen 1993.

Herman Blom.

CAFÉ 'DEN EIKENBOOM' LOENEN

Inleiding

Komend vanuit Apeldoorn of Dieren valt direct het forse, markante complex van café 'Den

Eikenboom' op. Deze plek aan de Beekbergerweg was ooit een knooppunt van handelswegen, waarvan er één - de huidige Beekbergerweg / Eerbeekseweg - over de oostelijke flank van het Veluwemassief vanaf Doesburg via Apeldoorn naar Harderwijk en Elburg loopt. Kruisende wegen van het knooppunt lopen in de richting van Zutphen, Arnhem of Amersfoort. Diverse historische kaarten laten dit knooppunt zien.

Afb. 1: Café 'Den Eikenboom' vanuit het noorden gezien. Het markante voorhuis steekt boven alle andere bouwdelen uit

Eén van deze historische kaarten is de kadasterkaart (1811-1832) waarop het complex 'Den Eikenboom' staat aangegeven, gelegen aan de zuidoostelijke zijde van het knooppunt van wegen. De Beekbergerweg loopt om de schuur heen en verbindt Beekbergen met Dieren. Aan de Dierense zijde is een afsplitsing van de weg naar Arnhem. Voor het complex sluit de weg vanaf de Woeste Hoeve aan. Op het huisperceel is een volume op een T-vormige plattegrond weergegeven. Aan de zuidelijke zijde is een tweede bijbehorend volume op een rechthoekige plattegrond

aangegeven. De middeleeuwse kerk ligt iets verderop aan de westelijke zijde van de weg, in de richting van Beekbergen.

Afb. 2: Uitsnede uit de kasterkaart (1811-1832) sectie Beekbergen blad E1 met de kern van Loenen. Centraal op de uitsnede zijn het complex 'Den Eikenboom' en de in noordelijke richting gelegen kerk van Loenen zichtbaar.

Het dorp Loenen ligt aan de Loenermark, een landbouwgebied met niet-gecultiveerde delen, waarover een aantal boerderijen samen het beheer voerden. Over de westelijke grens van dit gebied is een handelsweg aangelegd die het tracé van de huidige Eerbeekseweg en Beekbergerweg volgt. Iets verderop richting Beekbergen buiten de mark aan de hoge zijde van de weg ligt de oude kerk van Loenen. Deze oorspronkelijk uit 1557 daterende kapel is mogelijk ontstaan als wegkapel. In de IJsselvallei in oostelijke richting ligt het kasteel Ter Horst dat omgeven is door een systeem van beken afkomstig van sprengkoppen die in het Veluwe massief zijn gegraven.

Of de boerderij met herberg, die wij nu kennen als café 'Den Eikenboom' tot de marke behoorde is niet bekend. Behalve dat deze herberg een pleisterplaats is aan een knooppunt van wegen voor handelsreizigers die goederen op grote wagens over land vervoeren wordt er ook recht gesproken en worden vonnissen uitgevoerd. Recht werd gesproken op plaatsen van samenkomst - op markten of knooppunten van wegen - en het vonnis werd daar veelal ook direct ten uitvoer gebracht. Zoals het schilderij van Gradus ten Pas uit 1898 weergeeft was op deze plek een hoge stellage met galgen aanwezig, duidelijk zichtbaar voor elke voorbijganger. De naam van het café 'Den Eikenboom' verwijst naar een geschil om een eikenboom.

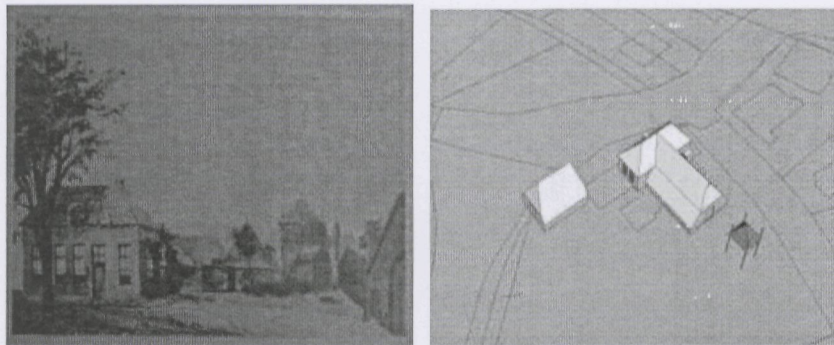
Of de pleisterplaats aan een zogenaamde hessenweg staat kan niet met zekerheid worden gezegd. Hessenwegen verlopen op of langs al bestaande handelsroutes, zijn soms speciaal aangelegd, vanwege de afwijkende breedte tussen de wagenwielen en mijden bij voorkeur de bewoonde wereld van dorpen en steden.

Diverse bronnen spreken van hessenwegen vanuit Wesel via de Achterhoek naar Doesburg of Zutphen en verder over de Veluwe via Apeldoorn naar Harderwijk, Elburg of Amersfoort. Daar werden de getransporteerde goederen overgeladen op schepen naar Amsterdam. Eén van de routes vanaf Doesburg naar de kust van de Zuiderzee loopt langs de Loenermark. In Dieren is deze weg te volgen als Harderwijkerweg. Vergelijkbaar met deze weg is de Elburgerweg, ten noordwesten van de plaats Apeldoorn in de richting van Elburg.

Ontwikkeling

Naast het genoemde kaartmateriaal zijn een aantal afbeeldingen en foto's bekend. De oudste afbeelding - daterend uit ca. 1850 en gesigineerd 'A. Graux' - geeft het complex weer vanaf de westelijke zijde. Het complex is dan in het bezit van de familie Capel.

Het schilderij geeft een boerderijcomplex weer met een breed voorhuis van één bouwlaag met een zolder onder een schilddak. De voorgevel bezit vijf vensterassen met zesruits schuifvensters. Deze indeling van de vensterassen met brede vensters zijn nog herkenbaar op diverse foto's uit de periode vanaf circa 1900 tot omstreeks 1960. De tweede vensteras vanaf rechts bezit een deuropening met een meerruits bovenlicht.

Afb. 3: Afbeelding van A. Graux, gedateerd ongeveer 1850, met rechts een impressie van het complex op de huidige kadasterkaart. De wagenschuur stond in de bocht van het huidige wegtracé.

Achter dit voorhuis is nog net het uiteinde van het achterhuis zichtbaar, maar de vorm hiervan is niet afleesbaar. De huidige achtergevel met centraal geplaatste inrijpoort met hoge korfboog bezit voetsmuren van helderrode bakstenen, waarvan de dagkanten zijn voorzien van zandstenen duimblokken. Het metselwerk daarboven is opgetrokken in een veel grauwere baksteen met afwijkende natuurstenen duimblokken in de dagkanten.

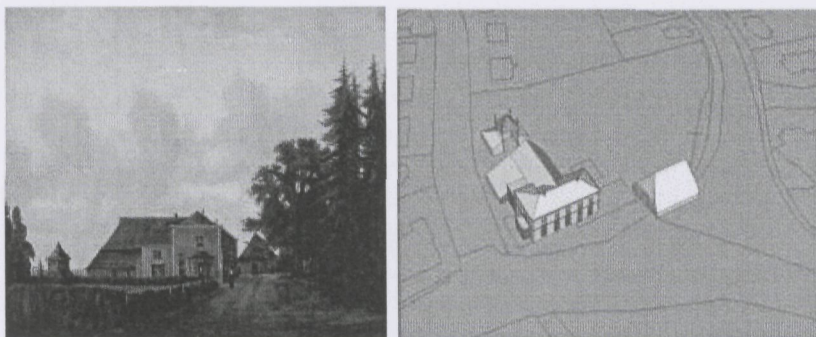
Het is mogelijk dat de achtergevel rond 1850 al is verhoogd en voorzien van een wolfseind.

De vorm van de boog verwijst in die richting. De verhoging van de achtergevel kan ook pas in 1887 zijn uitgevoerd. Dan is de achtergevel voorzien van een eindschild en bezit de inrijpoort een kapel in het eindschild om zo in de benodigde doorrijhoogte van de poort te voorzien.

Op dit schilderij is verder geheel rechts een gedeelte van de vrijstaande schuur zichtbaar. Deze schuur staat op een bijzondere plek naast het voorhuis direct bij het kruispunt van wegen en diende om de met handelswaar beladen wagens te stallen. Van de andere bijgebouwen is de vierroedige kapberg de belangrijkste.

In 1887 koopt de uit Brummen afkomstige familie Hagen het complex. Nazaten van deze familie beheren het complex nog steeds. Deze transactie is waarschijnlijk de aanzet tot de modernisering. Een schilderij uit 1898 van Gradus ten Pas (1833-1899) geeft het verbouwde complex weer vanaf de noordelijke zijde. Op dit

schilderij is naast het achterhuis de vierroedige kapberg, nu gedeeltelijk ingebouwd met aanbouwen en aansluitend aan het voorhuis de wagenschuur. Geheel links is de hoge stellage zichtbaar met stroppen die de indruk wekt dat daar vonnissen werden uitgevoerd. Rechts achter het voorhuis is de aan de weg staande vrijstaande schuur met inrijpoort zichtbaar.

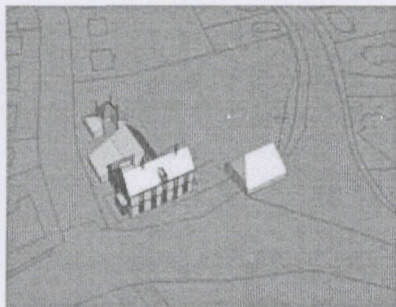
Afb. 4: Schilderij (1898) van Gradus ten Pas met 'Den Eikenboom' vanuit het noorden met daarnaast een impressie van het complex op de huidige kadasterkaart.

Het op het schilderij afgebeelde voorhuis is verbouwd en voorzien van een pleisterlaag. De hellende daken zijn allen gedekt met dakpannen, behalve het bovenste gedeelte van het afgewolfde zadeldak dat bedekt is met riet. Op de eerste bouwlaag van het voorhuis is een tweede bouwlaag geplaatst met een zolder onder een flauw hellend schilddak, waarvan de nok aansluit op die van het achterhuis. Tussen het voor- en achterhuis is een tussenhuis geplaatst van twee bouwlagen met platdak. De gevels zijn voorzien van een rondgaande waterlijst en kroonlijst, waarin de goten van het schilddak zijn opgenomen. Op de hoeken zijn eenvoudige pilasters in het pleisterwerk aangebracht. De noordelijke gevel bezit een hoog tweeruits venster in een omlijsting. Die van de westelijke gevel lijken hoger. Tegen de noordelijke gevel is een veranda aangebouwd.

De grootte van het op het schilderij afgebeelde achterhuis en tussenhuis kan op twee verschillende wijzen worden geïnterpreteerd. Vanwege de volledig zichtbare symmetrische opzet van de gevel van het tussenhuis met één vensteras die vergelijkbaar is met die van het voorhuis, het ontbreken van de knik van de linker dakcontour bij het wolfseind en de aanwezige geruwde gepleisterde afwerking op de wang van het tussenhuis lijkt het achterhuis naar het noorden te zijn uitgebouwd en bezit het tussenhuis een enigszins verspringende positie ten opzichte van het

voorhuis. Het ontbreken van detailelementen als een waterlijst en roedenverdelingen in vensters geven de indruk dat dit schilderij niet af is. De vanuit het voorhuis doorlopende waterlijst is nu de basis van de topgevel van het tussenhuis. Op oude foto's bezitten de gevels van de eerste bouwlaag een ruwe gepleisterde afwerking.

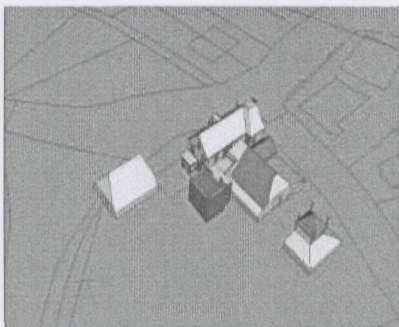
Een ander spoor dat duidt op een breder achterhuis is dat van een brede dichtgezette opening tegen de noordelijke zijgevel. Deze met een strekse boog afgedekte voormalige openingen lijkt op de opening van een overdekte mestvaalt met aan weerszijde stalruimte voor vee. De plaats van een dergelijk brede opening is niet aan de rand van een gevel te verwachten en pleit mede voor een aan de noordelijke zijde uitgelegd achterhuis. De noordelijke zijgevel van het achterhuis heeft een positie van de huidige keermuur aan de straat.

Afb. 5: Ansichtkaart uit circa 1910 met het vergrote voorhuis met kleine serre en rechts de hoek van de wagenschuur

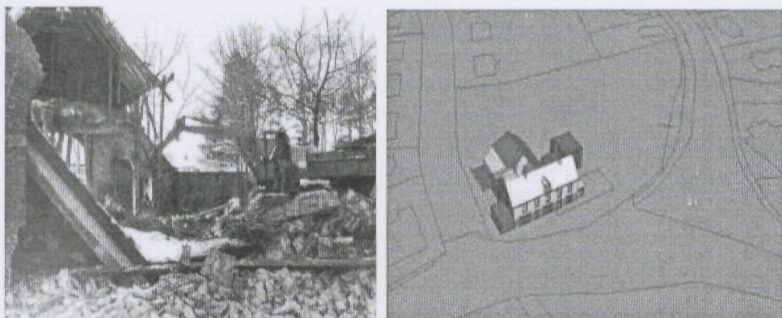
In 1902 wordt het T-vormige complex opnieuw verbouwd en krijgt in grote lijnen zijn huidige vorm. Door deze verbouwing gaat de gepleisterde architectuur van de tweede bouwlaag vanaf de waterlijst verloren. De tweede bouwlaag en de zolder van het voorhuis worden vernieuwd. De zolder wordt afgedekt met een hogere kap die aan de noordelijke zijde een platform bezit en ontstaan door de combinatie van een bredere basis aan de noordelijke zijde, een gelijkblijvende dakhelling en nokhoogte. Centraal in het westelijke dakvlak is in de dakvoet een dakkapel aangebracht met timpaanachtige afdekking en voorzien van klauwstukken. De nok van het achterhuis kan nu niet meer aansluiten op die van het hogere voorhuis en wordt vanwege deze reden beëindigd met een wolfseind. De hellende daken zijn allen gedekt met dakpannen, behalve het bovenste gedeelte van het afgewolfde zadeldak dat bedekt is met riet. De lage tweede bouwlaag van tussenhuis wordt

vervangen door een zolder onder een zadeldak. De tegen de noordelijke gevel geplaatste veranda wordt verbreed, terwijl aan de zuidelijk zijde een nieuwe ondiepe serre wordt aangebouwd. Het platform op het bredere noordelijke uiteinde van het voorhuis dient als uitzichtpunt.

Afb. 6: Ansichtkaart omstreeks 1920. Tegen het voorhuis is de vergrote serre geplaatst en tegen het achterhuis een woonhuis met verbindingslid. Geheel rechts is nog net de hoek van de wagenshuur zichtbaar.

Enige jaren later, omstreeks 1915, wordt aan de zuidelijke zijde naast het achterhuis een woonhuisachtig gebouw van twee bouwlagen onder een plat dak met een verbindingslid naar het achterhuis gerealiseerd en een aparte van buiten toegankelijke toiletruimte tegen de oostelijke zijde. Dit nieuwe woonhuis had blijkens foto's en ansichten een attiek zoals vele panden dat in de Hoofdstraat in Apeldoorn in deze tijd ook hadden. Tevens wordt de tegen de zuidelijke gevel aanwezige serre van het voorhuis vergroot. Voor deze bijbouw worden aanpassingen aan de zuidelijke zijde van het achterhuis aangebracht. In het tegen het voorhuis aansluitende gedeelte van het dakvlak achterhuis wordt een grote loggia aangebracht met een op het platte dak van het verbindingslid aansluitende vloer. Het gebruik van identieke bakstenen voor aanhelingen en nieuw werk rondom de loggia, de aansluiting van de vloer op het platte dak van het verbindingslid en de aangebrachte deuropening in de achtergevel van het voorhuis zijn sporen waar uit blijkt dat de tweede bouwlaag van het woonhuis ingericht was als logiesruimte. Hiermee is een directe verbinding vanaf de tweede bouwlaag van het voorhuis - overigens ook als logiesruimte ingericht - via het platte dak naar de nieuwbouw.

Afb. 7 De achterzijde van het complex, dat nog gedeeltelijk met riet is afgedekt.

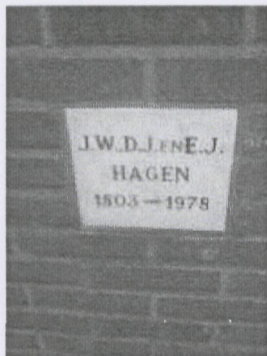
Rond 1965 is de vierroedige kapberg verdwenen en worden vele grote ingrepen gedaan. Het café wordt hersteld en gemoderniseerd, het achterhuis wordt versmald tot zijn oude breedte, en de naast het voorhuis staande vrijstaande schuur wordt afgebroken.

De vrijstaande schuur is in 1965 afgebroken vanwege verkeerstechnische redenen. De toenemende verkeersdruk en snelheid van de voertuigen zorgden nogal eens voor schade aan de gebouwen. De schuur was een zogenaamde wagenschuur en had aan twee zijden een grote inrijdeur - net als de inrijdeur van het achterhuis van een boerderij - en diende om de oogst beladen wagens te stallen zonder te behoeven keren of achteruit te rijden.

Vanwege de toenemende verkeersdruk loopt het café ook schade op. Bij het herstel van de schade wordt het café gemoderniseerd. De westelijke gevel wordt vanaf de fundering tot aan de goot opnieuw opgemetseld. De aansluiting van het nieuwe metselwerk op het oude is in de noordelijke zijgevel duidelijk zichtbaar. Het profiel van het gevelmetselwerk op de eerste bouwlaag met terug liggende lagen baksteen geeft de indruk van grote gemetselde blokken. De hoge vensters en deuren van de eerste bouwlaag worden aan de westelijke zijde vervangen door brede vensters.

De laatste uitbreiding (1978) van de zaal aan de zuidelijke zijde verhuult de mate van modernisering en de mogelijke aanwezigheid van een aansluiting van het nieuwe gevelmetselwerk op de bestaande gepleisterde gevelafwerking. De vensters van de tweede bouwlaag worden gehandhaafd en in het nieuwe gevelmetselwerk geplaatst. De veranda aan de noordelijke zijde wordt (gedeeltelijk) vervangen door een eenvoudige serre met een eigen ingang als uitbreiding van het café.

Het in 1887 aan de noordelijke zijde uitgelegde achterhuis is – vermoedelijk door bouwvalligheid van het dak – versmald tot zijn oude en huidige noordelijke volume. De gemetselde gevels van de uitbreiding blijven achter als keermuren van een open mestopslag.

Afb. 8: Memoriesteen die zich naast de ingang van de nieuwe zaal bevindt. Op de impressie de in 1978 ontstane situatie, die nu nog aanwezig is.

In 1978 wordt blijkens een memoriesteen naast de ingang van de nieuwe zaalruimte de laatste uitbreiding van het complex afgerond. Bij de bouw van deze zaalruimte tegen de zuidelijke gedeelte van het voorhuis wordt de nog aanwezige serre uit 1915 gesloopt.

Ook wordt de aan de noordelijke zijde aanwezige aanbouw vergroot in oostelijke richting en ingericht als slijterij. De vergroting blijkt uit het veranderende ritme van de stijlen in de puien en de nauwelijks zichtbare naad in de voermuren met staande tand met een minimaal verschil in de bakstenen.

Waardestelling

Het aan de doorgaande weg gegroeide complex van café 'Den Eikenboom' bezit cultuurhistorisch gezien hoge monumentwaarden vanwege het feit dat het één van de weinige nog bestaande cafés is in de gemeente Apeldoorn, gelegen aan een knooppunt van historische handelswegen. Dit in de loop van de zestiende eeuw ontstane netwerk van wegen voor het vervoer van goederen over land vanuit het Duitse achterland naar de overslaghavens aan de oostelijke kust van de Zuiderzee is van wezenlijk belang voor de positieve impuls van de handel in Holland en de daarmee gepaard gaande rijkdom in die regio.

Het complex bezit tevens hoge monumentwaarden vanwege zijn prominente plek direct aan de doorgaande weg van Eerbeek naar Beekbergen op de oostelijke flanken van het Veluwemassief.

Bouwhistorisch gezien bezit het complex hoge monumentwaarden vanwege de afleesbaarheid van de historische ontwikkelingen vanuit een boerenherberg aan een knooppunt van handelswegen tot een dorpscafé met hotel en slijterij.

Vanuit de gebruikshistorie bezit het complex hoge monumentwaarden vanwege de volgende aspecten:

- De afleesbaarheid van het oorspronkelijk gebruik als boerderij die een herinnering is aan de oorspronkelijke agrarische gemeenschap van Loenen.
- De ontwikkeling van een pleisterplaats aan een knooppunt van oude handelsroutes met overnachtingsmogelijkheden tot een modern café met hotel, ingegeven door het opkomende toerisme in het begin van de twintigste eeuw.
- De plaats aan de grens van de Loenermark dat een eigen rechtsgebied is waar tot aan de opheffing van de mark recht wordt gesproken en vonnissen worden uitgevoerd.
- Het complex met platform als één van de hoogste gebouwen in de omgeving dat uitstekend geschikt is als uitkijkpunt om beginnende bos- en heidebranden te signaleren.

Bronnen

Literatuur

- Beek, Peter van e.a. (red); Op 't Veluws Hessenspoor, transportaderen uit het verleden; Ede 2012
- Horsten, Frits H.; Doorgaande wegen in Nederland van de 16^e tot 19^e eeuw, een historische wegenatlas; Amsterdam 2005
- Kadastrale Atlas Gelderland 1832, Beekbergen; Velp 1998
- Kobussen, M.B.J. ; Loenen (Veluwe) in oude ansichten; Zaltbommel 1974
- Kobussen, Martien; Vroeger in Loenen (Veluwe); Loenen 1993

Krantenartikelen

- 'Den Eikenboom' bijna twee eeuwen verzamelplaats, familie Hagen bijna een eeuw beheerder; Nieuwe Apeldoornse Courant, 22 oktober 1983

- Kobussen, Martien; Oudste stamcafé behouden, Vierde generatie Hagen neemt roer over; Apeldoornse Courant, 2 april 1996
- Herstel eeuwenoud dorpscafé, Eikenboom in oude glorie; Apeldoornse Courant, 8 februari 2003
- Kobussen, Martien; Anno 1900: Loenen herbergt twee eeuwen oude dorstlesser, Den Eikenboom spil in dorpsleven / Pand na verbouwing terug naar oude stijl; Apeldoornse Courant 25 september 2003

Websites

- coda-apeldoorn.nl/collecties/coda-archief-kenniscentrum/apeldoorn-inbeeld/beeldbank; CODA beeldbank
- Watwaswaar.nl; kaartenverzameling Nederland
- Gelderlandinbeeld.nl; ansichtkaartenverzameling per plaats in Gelderland

W.Klomp

Bronvermelding

J.W.Ormel, in SAM kroniek nr.67 zomer 2013

Schaapskooi Loenermark 1957

Huize Klein Bonga

Rond 1835 is buiten Brummen aan de weg naar Zutphen het huis

't Groot Malster gebouwd, dat inmiddels bekend staat als Klein Bonga. De eerste eigenaar was Gerrit Jansen, eigenaar van een herberg in de Hoven, tegenover de oude brug van Zutphen. De doorgaande weg van Zutphen naar

Brummen liep toen over de Hogenenk, wat verklaart, dat de voordeur aan de huidige achterkant van het huis zit. Restanten van de bestrating van de toegangsweg zijn gevonden in de punt van het terrein aan de Elzenbosweg. Aanvankelijk was er een trap met een bordes, die naar de voordeur leidde, op de huidige eerste etage.

Van Groot Malster naar Huize Jemgum naar Klein Bonga

Jacobus Eggen Tamling (in '1798 geboren) kocht het huis in 1854. Hij doopte het om tot Huize Jemgum. De familie Tamling kwam uit Jemmingen, ook wel Jemgum genoemd, in de Noord-Duitse streek Oost-Friesland. Tamling zelf stierf in 1863, maar het huis bleef in bezit van zijn echtgenote tot 1874.

In het koetshuis is een steen gemetseld, waarop staat, dat de eerste steen in 1856 is gelegd. We kunnen aannemen, dat het koetshuis voor Tamling is gebouwd.

In de negentiende eeuw is het huis verschillende keren van eigenaar gewisseld. In 1904 was het eigendom van Andries Heep, die het Klein Bonga noemde. Waarschijnlijk komt de naam Bonga van de Friese watergeus Jan Bonga, die bij de veldslagen bij Heiligerlee en Jemmingen in 1568 een rol speelde. De naamsverandering Huize Jemgum naar Klein Bonga lijkt in dit licht niet ze vreemd meer. Of Andries Heep zelf ook connecties in Oost-Friesland had, is niet bekend.

Klokkenstoel

In de nok van het huis zit nog de klokkenstoel met werkende klok. Deze werd gebruikt om het personeel te waarschuwen. Als de landheer hen nodig had konden ze deze bel op verre afstand horen. De gronden, die bij het huis hoorden, liepen aan de toenmalige achterkant door tot waar nu ongeveer de spoorlijn loopt.

Op de plek waar vroeger de trap en het bordes van de voordeur zaten is rond 1900 een stuk aan het huis aangebouwd.

Hierin kwamen zaken, zoals stromend water het huis binnen, zodat de badkamers en wc's van deze gemakken konden worden voorzien.

Aan de andere kant, die nu de voorzijde is, was begin twintigste eeuw een hoge houten serre toegevoegd. Deze is afgebroken.

Aardige bewaard gebleven details in het huis zijn het beschilderde stucwerk van de plafonds, de marmeren gang, die van voor naar achter het huis doorsnijdt en het liftje, waarmee schalen met eten van de keuken naar de verdieping konden worden opgehesen. Zelfs de prachtige gedraaide houten trapleuning is nog bewaard gebleven uit de negentiende eeuw. Ook zijn er nog enkele originele schouwen.

Koetshuis

In 1908 werd het buiten Klein Bonga via een openbare veiling te koop aangeboden in de krant. De vraagprijs was f.7000,- . daarvoor kreeg men het met 9 kamers, een grote serre, keuken en zolder, "voorzien van elektrische schellen, marmeren gang, geschilderde plafonds en dito gangen". Bovendien waren op het op het terrein een koetshuis met stalling voor twee paarden en een sier- en moestuin, waarin vele fijne vruchtbomen. Het grondgebied was 38 aren groot. Het koetshuis werd in de jaren 1912-1918 gebruikt door Juliaan Johan Becker. De familie Becker had hun bedrijf Becker's Sons vanuit Rotterdam naar Brummen verhuisd, omdat een trilling vrije ondergrond noodzaak was voor de fabricage van hun precisie weeg- en meetapparatuur.

De paarden werden allengs vervangen door auto's en daarop werd ook door de bewoners van Klein Bonga ingespeeld door een benzinepomp aan de kant van de weg uit te laten baten. Men kon er koffie en een kom soep krijgen en desgewenst kon men ook in Klein Bonga overnachten.

Van 1935-1943 woonde de familie van de Groningse stuurman Harm Hummel in Klein Bonga. Zij waren aanhangers van de NSB en hadden regelmatig hoog bezoek van Duitsgezinden, zoals Seyss Inquart. Er waren soms parades van

kinderen van de Nationale Jeugd Storm op het weiland bij het huis. In 1943 is Hummel met zijn gezin geëmigreerd naar Australië. Engelstalige nazaten van de familie zijn nog wel eens komen kijken bij Klein Bonga, net als een dienstbode uit die periode

In 1943 is het huis verkocht aan de Rotterdamse scheepsbouwersfamilie Wilton afgezien van een klein stukje, dat aan de rubberfabriek RuFa uit Amsterdam werd overgedaan en vervolgens aan Shell.

In die tijd had het huis dus een benzinepomp voor de deur, tot in de zestiger jaren de pomp verhuisde naar de rondweg om Brummen. In het koopcontract is nog steeds een clausule opgenomen, dat er geen benzinepomp op het terrein mag worden gezet. Niet dat de bewoners dat nu graag zouden willen.

In 1946 en 1962 zijn er verbouwingen geweest. In de jaren '70 was het huis eigendom van de familie Stam en werden er muzieklessen gegeven. Het tuinontwerp is grotendeels door hen gedaan. Ze waren niet voor niets familie van de natuurtekenares Annebet Stam. In de jaren '80 woonde tenslotte de familie Berghuis in het huis, die in het koetshuis een fotostudio hebben gemaakt. Sporen daarvan waren de limbo's in het koetshuis, de afgeronde hoeken tussen wand en vloer, die nu vrijwel overal verdwenen zijn.

En hoe is het nu . . .

In 1989 is Klein Bonga in eigendom gekomen van de familie die er nu nog in woont. Als eerste is men begonnen het dat te vernieuwen en de dakkapellen te restaureren en te reconstrueren. Opvallend is, dat de jaren '90 overal in de kamers op de zolderetage parket is aangebracht, gemaakt van verschillende houtsoorten uit de Salomoneilanden. Dit was een proef om te kijken welk van deze duurzaam

geproduceerde houtsoorten goed zouden werken als parket.

Ze hebben eerst het koetshuis bewoond en wonen na een grote constructieve ingreep om de woonkeuken groter en dieper te maken sinds 2010 in het grote huis. Eerder hadden ze verschillende opeenvolgende huurders. Op dit moment

is het een erf voor drie generaties, waarbij de oudste generatie het

koetshuis bewoont, terwijl de eigenaars met grote kinderen in het gerestaureerde hoofdhuis.

W. van Wetering

De Marke op de radio.

Vorig jaar herfst heeft het bestuur van de OHV de Marke de stichting Lokale Omroep de Berkelstroom toegezegd één keer per twee maanden mee te werken aan het programma "Het nieuws van de regio". Dit programma wordt ook direct uitgezonden op RT Veluwezoom. Elke eerste donderdagavond van de even maanden om ongeveer 20.40 uur vinden de uitzendingen plaats.

De uit te zenden items zijn interviews van ongeveer acht minuten en gaan over een onderwerp, dat de geïnterviewde zelf kan kiezen. Wel moet het raakvlakken hebben met het werk van onze vereniging. Bijvoorbeeld: de geschiedenis van ons gebied of van een dorp uit ons gebied of een onderwerp, waarover een lid van de vereniging in ons blad al eens geschreven heeft of over werk dat een lid voor de vereniging doet.

De eerste uitzendingen zijn al in oktober en december 2015 en in februari 2016 geweest. Voor de uitzendingen van april en juni 2016 hebben zich al twee leden aangemeld, die dit willen verzorgen. Maar voor de uitzendingen op de eerste donderdagavonden in augustus, oktober en december 2016 zoeken we nog leden, die aan een interview willen meewerken.

De bedoeling is dat men tegen 20.30 uur bij de studio te Warnsveld, Dreiumme 43 aanwezig is. Als het echt lastig is om naar de studio te komen, mag het interview ook telefonisch plaats vinden.

Wilt u aan een uitzending meewerken, dan heel graag. U kunt het doorgeven aan onze secretaris Jan Regelink, die u ook de nodige informatie kan geven. Telefoon 0575 560227, e-mail: GJRegelink1937@kpnmail.nl

De Lokale Omroep de Berkelstroom is te beluisteren in de FM-band op 106,1 en op de kabel op 93,1 Mhz; radio Veluwezoom op de FM-band op 107,5. Uw kabelbedrijf heeft vaak een eigen nummering.

Jan Regelink

Bibliotheek OHV de Marke.

Onze bibliotheek is weer enige boeken rijker geworden. Interessant om te lezen of leuk om in te zien.

* Onlangs verscheen het Historisch Jaarboek voor Gelderland, deel CVI 2015. Voor de Gelderse geschiedschrijving was 2015 een vruchtbaar jaar en dat is terug te zien in de bijdragen en mededelingen Gelre in deze aflevering. Net als in de vorige aflevering doet de Archeologische Kroniek uitgebreid verslag van de belangrijkste archeologische onderzoeken en vondsten in onze provincie. Een tweetal interessante bijdragen omtrent het thema "Gelre en het water" blijkt vervolgens terug op het succesvolle Gelre-symposium, dat in maart 2015 plaats vond. Eén van de bijdragen in het boek geeft een inkijk in de Arnhemse parochie in de middeleeuwen en ook de Gelderse adel komt aan bod in een studie naar vriendschap en verwantschap in de turbulente jaren van de Nederlandse opstand. Ook de actualiteit wordt niet vergeten: in oktober 2015 sprak de eerste hoogleraar Gelderse Geschiedenis aan de Radboud Universiteit haar oratie uit. De tekst vindt u in dit jaarboek.

* In 1956 verscheen het boek van Jac. Gazenbeek "Langs heidezoom en hessenspoor", natuur en leven van de Veluwe. Dit boek is geschonken aan onze vereniging. De schrijver vertelt in prachtige verhalen over de flora en fauna op onze Veluwe en over de plaats van de mens daarin. Prachtige sagen geven iets weer van het mystieke in de Veluwse natuur. Vooral de oudere lezer zal menig verhaal herkennen.

* Een prachtig "kijkboek" is het boek Oud Nieuws, nieuwsfoto's uit Loenens verleden. Het boek verscheen in 2013 en is samengesteld door Martien Kobussen. Hij is voor vele kranten al vele jaren correspondent in Loenen en in de loop der jaren bouwde hij een fraai beeldarchief op met foto's die bij al die verhalen uit Loenen werden gemaakt. Foto's in zwart-wit, want kleur kwam in die jaren nog niet in de kranten voor. Jarenlang lagen deze foto's weggestopt in dozen, maar vele ervan zijn geselecteerd en in het boek bij elkaar gebracht.

Wie wat bewaart heeft nog eens wat. Dat is een bekend gezegde. Dat geldt zeker voor het bewaren van foto's. Herinneringen aan momenten en gebeurtenissen.

Jan Regelink

IN MEMORIAM

Na een periode waarin hij in verband met het verlies van zijn vrouw Els en om medische redenen helaas geleidelijk uit ons zicht verdween, overleed op 20 januari jl. ons lid Arie van Bodegom.

Hoewel hij maar 68 jaar werd, behoorde Arie voor ons toch tot de categorie van de alleroudsten, als wij de duur van zijn Markelidmaatschap tot maatstaf nemen.

Aan dit lidmaatschap gaf Arie voorheen niet alleen invulling door vrijwel altijd aanwezig te zijn bij onze lezingen en excursies, maar ook door zijn tienjarige inbreng als Marke-bestuurder, als schrijver van artikelen voor ons Marke-blad en als collega van ons al even "oude" lid Herman Blom bij de samenstelling van het in 2010 door de Marke uitgebrachte boek "Veld- en boerderijnamen in de gemeente Brummen". In al deze functies gaf Arie op een voor de Marke waardevolle wijze blijk van zijn grote liefde voor historie in het algemeen en van zijn brede en gedegen kennis omtrent de geografie en het verleden van onze omgeving in het bijzonder.

Naast een vruchtbare bron van kennis en publicaties, was Arie bovendien een markante figuur, die wijd en zijd bekend was en gewaardeerd werd vanwege zijn innemende persoonlijkheid, zijn vakmanschap als huisschilder en luider van de Brummense dorpsklok alsmede de zo bij zijn levensstijl passende uiterlijkheden als baard, alpinopet en stevige zwarte kledij.

Wij gedenken Arie dan ook met gevoelens van dank, respect en vriendschap.

Henk van Harreveld, voorzitter

Lezing "de Rusluie"

De eerste lezing van 2016 werd gehouden op donderdag, 18 februari in de Korenmolen te Eerbeek. Uitgenodigd was de heer Gerhard Boes, directeur van de Historische vereniging te Vriezenveen, die de ongeveer 60 leden en belangstellenden verhaalde over De Rusluie.

Met de komst van Peter de Grote in 1682 begon een uniek hoofdstuk in de veelbewogen geschiedenis van het Russische Rijk. Het was de nieuwe tsaar een doorn in het oog, dat zijn land door de enorme omvang functioneerde als een geïsoleerd gebied. Modernisering was zijn toverwoord. In 1703 stichtte de tsaar Sint Petersburg, met als doel een economisch en cultureel centrum te creëren in het Russische Rijk. Zijn verblijf in Nederland had hem vele ideeën opgeleverd en hij ontwierp Sint Petersburg aan de monding van de Neva naar het stadsplan van Amsterdam. In de loop van de 18^e eeuw kwam de stad tot grote bloei.

Inwoners van het Twentse dorp Vriezenveen pikten een graantje mee van het economisch sterke Sint Petersburg. Om de armoede te ontvluchten en gedreven door handelsgeest maakten de Vriezenveense kooplieden vanaf 1720 een reis van 2350 kilometer naar Rusland. Hoe ze de drie weken durende tocht precies ondernamen is niet bekend. Wellicht per schip vanuit Terschelling of Lübeck, maar sommigen ook per voet. Na 1730 reisden de "Rusluie" per huifkar via de route Osnabrück, Braunschweig, Brandenburg, Berlijn, Königsberg, Memel, Riga, Narva naar Sint Petersburg.

In eerste instantie vertrokken vooral handwerkers en wevers richting het tsarenrijk, maar rond 1740 volgden steeds meer handelaren. Vooral linnen was hun handelswaar. Vele families waren succesvol in Rusland.

In het midden van de 19^e eeuw bereikten de handelsbetrekkingen een hoogtepunt. De "Rusluie" verkochten textiel, maar na verloop van tijd ook goederen als wijn, sigaren, vis, tabak, jenever en bloemen. Sommige handelaren schopten het zelfs tot hofleverancier. De tsaren Alexander II en III haalden hun sigaren bijvoorbeeld bij familiebedrijf Ten Cate uit Vriezenveen. De Romanovs bestelden hun tafellinnen bij de gebroeders Engberts en Co.

Veel winkels vestigden zich aan de "Nevski Prospekt", de hoofdstraat van Sint Petersburg. In een zijstraat opende Hendrik Kruys de winkel "Java" met koffie, thee, aardewerk en cacao. Voor de verkoop van het laatste product verwierf hij de exclusieve rechten.

Maar door de bloeiende handel nam de concurrentie van buitenlanders toe. Vriezenveense families verenigden zich in compagnieën om de concurrentie het hoofd te bieden. Aan de "Nevski Prospekt" bouwde men een enorm gebouw met de naam "Gostiny Dvor", gastenhof. In dit warenhuis, destijds het grootste van Europa, huurden buitenlandse kooplieden ruimte voor hun winkels en commerciële activiteiten.

In de tweede helft van de negentiende eeuw veranderden de handelsbetrekkingen tussen Nederland en Rusland aanzienlijk. Door de komst van de stoomboot en stoomtrein vestigden steeds meer stoomvaartmaatschappijen uit West-Nederland zich in Sint Petersburg. Door de concurrentie nam het aantal Vriezenveners in Rusland sterk af.

De Eerste Wereldoorlog en de Oktoberrevolutie in 1917 maakten uiteindelijk een definitief einde aan de "Rusluie" in Sint Petersburg.

In het Ruslandjaar 2013 heeft de Vriezenveense bevolking, in al haar geledingen, deelgenomen aan de festiviteiten, die in ons land en in Sint Petersburg ter herdenking van de betrekkingen werden gehouden.

De heer Boes, die daarbij als organisator betrokken was, verhaalde daar op een gedreven en enthousiaste wijze over. Het was een bijzondere avond.

Jan Regelink.

WW
VANWAARDE

WWW.VANWAARDE.EU

VOOR ALLES VAN WAARDE

Alles heeft waarde. Het is maar net van welke kant je het bekijkt. Dat kan economisch, historisch, financieel en ook emotioneel zijn. Om die waarde te beschermen of te herstellen zijn wij er. VANWAARDE, de geruststellende dienstverlener voor het beheer, de restauratie en de calamiteitenondersteuning voor alles van waarde.

BEHEER, RESTAURATIE EN CALAMITEITENONDERSTEUNING VOOR ALLES VAN WAARDE

Stations koffiehuis van Klarenbeek ca 1905

Lian Brandsma
Uitvaartzorg

Voor een uitvaart met zorg

in Loenen, Eerbeek, Dieren e.o.

tel. 06 23 00 95 51

www.lianbrandsmauitvaartzorg.nl

Voor al uw digitale drukwerk

*Ruimte
voor
creativiteit*

drukkerij willems

Stuijvenburchstraat 27 | 6961 DP Eerbeek
T 0313 65 19 22 | info@drukkerijwillems.nl

www.ohv-demarke.nl